

К О Н Ц Е П Ц И Я

**за промени в нормативната уредба по прилагането на чл. 21
„Свобода на изразяване и на мнение, свобода на достъпа до информация” от
Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания**

*Създаване на условия за информационна достъпност,
съобразена с вида на уврежданията*

СЪДЪРЖАНИЕ

I. Въведение

II. Необходимост от Концепцията за промени в нормативната уредба по прилагането на чл. 21 „Свобода на изразяване и на мнение, свобода на достъпа до информация”

III. Цел на концепцията

IV. Кратък анализ на действащата европейска законодателна рамка в областта на свободата на изразяване и на мнение, свобода на достъпа до информация

V. Кратък анализ на действащата национална законодателна рамка в областта на свободата на изразяване и на мнение, свобода на достъпа до информация

VI. Състояние и тенденции на свободата на изразяване и на мнение, свободата на достъпа до информация

VII. Предизвикателства и мерки за подкрепа на свободата на изразяване и на мнение, свободата на достъпа до информация – визия за необходимите промени и регламенти

VIII. Заключение

I. Въведение

Конвенцията на Организацията на обединените нации (ООН) за правата на хората с увреждания (наричана по-нататък „Конвенцията“) е първият правнозадължителен международен инструмент в областта на правата на човека, по който Европейският съюз и неговите държави членки са страни. Конвенцията изисква държавите, които са страни по нея, да насърчават, закрилят и гарантират пълноценното и равноправно упражняване от хората с увреждания на всички човешки права, на основните свободи и да способстват за зачитане на вътрешно присъщото им човешко достойнство.

Конвенцията е ратифицирана от Европейския съюз на 23 декември 2010 година, а малко повече от година след това – на 10 февруари 2012 година, с обнародването на Закона за ратифициране на Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания, в Република България окончателно се гарантира предимството на нормите на Конвенцията пред вътрешното законодателство в случай на противоречие с него. Конвенцията предвижда предприемане на активни действия от страна на държавните институции, за да се гарантира упражняването на човешките права от хората с увреждания и съобразяване с указаните от нея стандарти. Основната правна последица е, че Конвенцията вече е част от вътрешното право на Република България.

Достъпът до информация и комуникацията са ключов аспект на участието в обществото. За да могат хората с увреждания активно да упражняват своите права, да участват и правят избори в своя живот, техният достъп до информация чрез адекватни информационни системи е от основно значение. Въпреки това информацията и комуникацията продължават да бъдат в значителна степен недостъпни за много хора с увреждания.

Непрекъснатото развитие в областта на информацията и комуникациите променя начина, по който гражданите общуват помежду си, правят бизнес, ползват услуги и информация и комуникират. Технологичният напредък включва интернет, устройствата за е-комуникация, видеотелефоните и др. Важно е всички хора да се възползват от тези технологични постижения и нито една група да не бъде изключвана, особено хората с увреждания.

Обществените органи имат специален дълг да гарантират, че тяхната информация е достъпна в разнообразие от формати, отговарящи на различните нужди на хората с увреждания. Тези органи трябва също така да бъдат модел на добри

практики за частния сектор и всички, които предоставят услуги за хора с увреждания, трябва да бъдат окуражавани също да възприемат такива практики.

Комуникационните системи също трябва да бъдат достъпни за хора с увреждания. Вече има добри примери за системи, които могат да бъдат ползвани като системи за телефонни релета или писмени и видеокомуникационни системи.

Хората с увреждания следва да бъдат консултирани относно развитието на стандарти и разработването на нови комуникационни и информационни системи.

За да имаме общество, което наистина включва всички, хората с увреждания трябва да имат възможността да ползват информационните и комуникационните системи наравно с всички останали и свободно да изразяват себе си и своето мнение.

II. Необходимост от Концепцията за промени в нормативната уредба по прилагането на чл. 21 „Свобода на изразяване и на мнение, свобода на достъпа до информация”

Прилагането на Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания като част от вътрешното право на страната ни изисква спазването на ясен план за изпълнение на поетите задължения от Република България. Планът за действие (2012 – 2014) съдържа мерки за привеждане на нормативната уредба и политики в областта на хората с увреждания в съответствие с разпоредбите на Конвенцията и очертава конкретните стъпки на отделните държавни органи и на заинтересованите страни. Една от тези стъпки са изготвянето и одобряването на концепция във връзка с прилагането на чл. 21 „Свобода на изразяване и на мнение, свобода на достъпа до информация” от Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания.

За да се преодолеят критичните моменти, които сега съществуват в българското законодателство при осигуряване на хората с увреждания на възможността да търсят, получават и споделят информация наравно с останалите членове на обществото и да използват по най-добър начин новите технологии с цел увеличаване на независимостта и на взаимодействията си във всички сфери на живота, е наложително институциите:

- да осигурят достъп на хората с увреждания до основните средства за информация и комуникация (интернет, медии, мобилни комуникации и т.н.);
- да се стремят да предоставят официална информация на хората с увреждания в достъпни формати и технологии, като отчитат нуждите, които се пораждат от различните форми на увреждане (например чрез Брайлова азбука, аудиокасети,

аудио- и/или видеодискове, лесни за четене версии, жестов превод, субтитри и т.н.);

- да провеждат обучения и други действия, за да окуражават ползването на информационни и комуникационни технологии от хора с увреждания;
- да гарантират достъпността на всички материали за електронно обучение за хора с увреждания, като осигуряват съответствието им на съществуващите стандарти за достъпност;
- да отчитат факта, че хората с увреждания могат да ползват жестов език, Брайлова азбука и алтернативни начини и модели на комуникация (включително застъпнически услуги) и да се стараят да включват такива средства, доколкото е възможно, в официалното общуване. При поискване, по време на срещи и конференции, на разположение трябва да има специалист, който да обобщава съдържанието в лесна за разбиране версия;
- да правят комуникационните системи по-достъпни за хора с увреждания чрез нови технологии, като например писмена комуникация на български език или с Брайлова азбука;
- да гарантират, че властите и другите обществени органи правят своята информация и комуникацията си достъпни за хора с увреждания, включително своите интернет страници, които трябва да отговарят на действащите международни насоки и стандарти за достъпност;
- да окуражават всички частни организации, особено тези, които получават обществено финансиране, да правят своята информация и комуникацията си достъпни за хора с увреждания;
- да окуражават развитието, производството и разпространението на финансово достъпни помощни технологии в областта на информацията и комуникациите;
- да окуражават спазването на универсалните принципи на дизайна по отношение на всички нови постижения на информационната и комуникационната технология;
- да прилагат Резолюция ResAP(2001)3 “Към пълно гражданство на хората с увреждания чрез достъпни нови технологии”.

III. Цел на Концепцията

Концепцията си поставя като основна цел създаване на условия за извършването на промени в нормативната уредба в областта на свободата на изразяване, свободата на мнение и свободата на достъпа до информация, насочени към осигуряване на хората с увреждания на възможността да търсят, получават и споделят информация наравно с останалите членове на обществото и към използването по най-добър начин на новите технологии с цел увеличаване на независимостта и взаимодействията на хората с увреждания във всички сфери на живота.

Концепцията идентифицира ключови проблеми в тази област, които се нуждаят от актуална правна регламентация, така че да се посочат конкретни стъпки по изпълнение на изискванията на чл. 21 „Свобода на изразяване и на мнение, свобода на достъпа до информация“.

Свободата на изразяване и на мнение, а също свободата на достъпа до информация може да се постигнат чрез набиляването на мерки за привеждане на националното законодателство в съответствие с разпоредбите на Конвенцията на ООН за правата хората с увреждания.

IV. Кратък анализ на действащата европейска законодателна рамка в областта на свободата на изразяване и на мнение, свободата на достъпа до информация

Според **чл. 11 от Хартата на основните права в ЕС** „всеки има право на свобода на изразяването и на мнения. Това право включва свободата да отстоява своето мнение, да получава и да разпространява информация и идеи без намеса на публичните власти и независимо от границите“. Член 21 гласи, че „Съюзът признава и зачита правото на хората с увреждания да се ползват от мерки, които осигуряват тяхната автономност, социалната и професионалната им интеграция и участието им в живота на общността“.

В **чл. 14 на Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи** на Съвета на Европа се казва, че „упражняването на правата и свободите, предвидени в нея, следва да бъде осигурено без всякаква дискриминация, основана по-специално на **пол, раса, цвят на кожата, език, религия, политически и други убеждения, национален или социален произход, принадлежност към национално малцинство, имущество, рождение или друг някакъв признак**“.

Според **Резолюцията на Европейския парламент** от 25 октомври 2011 година относно мобилността и интеграцията на хората с увреждания и **Европейската стратегия за хората с увреждания** за периода 2010-2020 г. (2010/2272(INI) „съществува силна връзка между мобилността, уврежданията и социалното приобщаване, особено по отношение на свободната комуникация и достъпа до комуникация (включително Брайлова азбука, жестов език и други алтернативни форми на комуникация), свободното движение във всички сфери на живота и достъпа до услуги”. Налице е необходимост от насърчаване на пълноценното участие във всички дейности на обществото, като се отчита значението на политиките на Общността по отношение на информационните и комуникационните технологии, също така и роботиката за дома и комуникационните решения за интернет, както и необходимостта от осъществяване на напредък за постигане на пълен достъп чрез насърчаването на съвместими стандарти на единния пазар и улесняването на тяхното разпространение. В **чл. 16** от Резолюцията се „подчертава значението на това да се гарантира и осигури равен достъп до публична информация със специален акцент върху публичното управление на природните и причинените от човека бедствия в съответствие с член 21 от Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания”. В **чл. 30** от Резолюцията във връзка с информационните и комуникационните технологии се призовават “Комисията и държавите членки да ускорят осигуряването на достъп до услугите чрез различни стратегии за премахване на пречките пред достъпа до тези технологии, в това число по-ниски цени, както и чрез водещите инициативи на стратегията ЕС 2020, насочени към постигане на целите на ЕС 2020. В **чл. 37** се подчертава, че „новаторските и основани на знанието икономики не могат да се развиват без достъпно съдържание и представяне на информацията за хората с увреждания в съответствие с обвързващите законодателни актове, например достъпни уебстраници за слепите и съдържание със субтитри за хората с увреден слух, включително услуги на средствата за масово осведомяване, онлайн услуги, достъпни за хората, използващи жестов език, приложения за мобилни телефони и реагиращи на допир и звукови помощни приспособления в обществените медии”. **Чл. 38** призовава “Комисията и държавите членки да въведат „двупистов“ подход, при който обвързващото законодателство и стандартите се разглеждат като допълващи се инструменти, необходими за обезпечаването на достъп; законодателството следва да установи рамка, която да бъде устойчива в контекста на бързото развитие в сектора на ИКТ; стандартите следва да бъдат еволюиращи инструменти, които могат да

гарантират прилагане на законодателството”. В Резолюцията се посочва липсата на равнопоставен достъп до здравни грижи, включително достъп до информация за здравето и здравните грижи, както и необходимостта да се положат усилия за осигуряване на комуникационни решения за хората с умствени увреждания (например лесни за четене уебсайтове) и допълващи и алтернативни способности за комуникация за хората със сложни комуникативни потребности. Държавите членки се призовават да отстранят недостатъците в законодателството за достъпността на услугите, предоставяни от електронните информационни комуникационни системи. В Резолюцията се прави препоръка за “преразглеждане на европейското законодателство в областта на обществените поръчки с цел критериите за достъпност да станат задължителни за прилагането на критерии за подбор, насочени към насърчаване на социалното приобщаване, иновациите и достъпността за хората с увреждания.” Отчита се фактът, че е необходимо насърчаване на телевизионните оператори да гарантират по-голяма достъпност на медийни услуги за хората със слухови или зрителни увреждания, като се предоставят специфични възможности за финансиране за публични телевизионни оператори с цел да бъдат подпомогнати да въведат рамката на услуги за субтитри, жестов превод и звуково представяне или резюмиране в своите програми.

Предложението за Директива на Съвета на ЕС за прилагане на принципа на равно третиране на лицата без оглед на религиозна принадлежност или убеждения, увреждане, възраст или сексуална ориентация има за цел прилагането на принципа за равно третиране на лицата без оглед на религиозна принадлежност или убеждения, увреждане, възраст или сексуална ориентация извън пазара на труда. С него се определя рамка за забрана за дискриминация на тези основания и се установява единно минимално равнище на защита в рамките на Европейския съюз за хората, които са били обект на такъв вид дискриминация. За хората с увреждания се предвижда предприемане на мерки за осигуряване на ефективен недискриминационен достъп и на подходяща среда.

Предложението за Директивата допълва съществуващата правна рамка на ЕО, по силата на която забраната за дискриминация, основана на религиозна принадлежност или убеждения, увреждане, възраст или сексуална ориентация, се прилага само по отношение на трудовата заетост, упражняваното занятие и професионалното обучение.

Според Декларацията на Комитета на министрите към Съвета на Европа относно закрилата на свободата на изразяване и информация и свободата на събиране и сдружаване във връзка с имената на домейни и имената на стрингове в интернет (приета от Комитета на министрите на 21 септември 2011 г. на 1121-та среща на представителите) „свободата на изразяване и правото да се получава и разпространява информация, както и свободата на медиите, която е следствие от тях, са абсолютно задължителни за развитието на истинската демокрация и демократичните процеси.”

Европейската стратегия за хората с увреждания за периода 2010-2020 г. „Подновен ангажимент за Европа без бариери” е политически инструмент за прилагане на Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания (КПХУ на ООН) и за изпълнение на задълженията, произтичащи от сключването ѝ. По този начин ЕС официално потвърждава КПХУ на ООН, като признава нейния правнообвързващ характер. КПХУ на ООН определя ясна рамка, която позволява на хората с увреждания да допринасят за реализацията на своя потенциал, ако участието и ангажираността са гарантирани.

В Стратегията се дава следното определение за достъпност: „хората с увреждания да имат равнопоставен достъп до физическата среда, транспорта, информационните и комуникационните технологии и системи (ИКТ), както и до други структури и услуги.” Според документа са налице значителни бариери във всяка от посочените области. Така например средно в ЕС-27 само 5% от публичните уебсайтове напълно съответстват на стандартите за достъпност, въпреки че броят на частично достъпните уебсайтове е по-голям. Много от телевизионните оператори все още предоставят малък брой субтитрирани програми и програми със звукова дескрипция.

Достъпността е предпоставка за участие в обществото и в икономическия живот. В тази връзка Европейската комисия предлага използването на законодателни и други инструменти като стандартизацията, за да се оптимизира достъпността на застроените площи, транспорта и ИКТ в съответствие с Програмата в областта на цифровите технологии и водещите инициативи „Съюз за иновации“. Въз основа на по-интелигентни законодателни принципи Комисията ще изследва предимствата на приемането на законодателни мерки с оглед на осигуряването на достъпността на продуктите и услугите, включително мерки за по-широко използване на процедурите за възлагане на обществени поръчки. Комисията ще насърчава включването на

достъпността и на „проектирането, подходящо за всички“ в учебните планове и в обученията за съответните професии. Също така тя ще поощрява изграждането на пазар за помощни технологии в целия ЕС.

Предложението за Директива на Европейския парламент и на Съвета относно достъпността на уебсайтовете на органите от общественния сектор цели да се служи както на гражданите, така и на доставчиците на уебслужби в ЕС чрез улесняване на изграждането на вътрешен пазар за достъпност на уебсайтовете, чрез сближаване на законовите, подзаконовите и административните разпоредби на държавите членки относно достъпността на уебсайтовете.

Повечето държави членки са разработили въз основа на WAI WCAG на W3C собствени политики и спецификации за достъпност на уебсайтовете, което води до разпокъсване на пазара за създатели на уебсайтове. Като се хармонизират спецификациите за достъпност на уебсайтовете за набор от основни услуги на органите от общественния сектор, ще се направи важна крачка напред в решаването на проблема с фрагментирането и несигурността на пазара, което ще породи ползи за правителствата и гражданите, както и по-голям и подобрен пазар във връзка с достъпността на уебсайтовете.

Предвижда се от края на 2015 г. въвеждането на задължителни стандартизирани изисквания за достъпността на уебсайтовете, чрез които се предоставят 12 вида обществени услуги. Задължението за осигуряване на достъпност се отнася за основните услуги, предоставяни от държавните органи, като услуги във връзка със социалната сигурност и здравеопазването, търсене на работа, кандидатстване в университет и издаване на лични документи и актове за гражданско състояние. Предложените нови правила също така поясняват какво означава достъпност на уебсайтовете (технически спецификации, методика за оценяване, докладване, изпитване „отдолу нагоре“). Предвижда се държавните органи да бъдат насърчавани да прилагат тези правила за всички услуги, а не само за посочените в задължителния списък.

Достъпността на уебсайтовете се осигурява чрез принципи и техники, които трябва да бъдат спазвани при изграждането на уебсайтове, така че съдържанието на тези уебсайтове да стане достъпно за всички потребители и по-специално за хората с увреждания. Съществуват международно признати и технологично неутрални насоки в тази област: критерии за успех и изисквания за равнище на съответствие AA във версия 2.0 на Насоките за достъпност на уебсъдържанието (WCAG 2.0) на World Wide

Web Consortium (W3C). В рамките на възложения от Европейската комисия мандат 376 е разработен хармонизиран Европейски стандарт, който обхваща и достъпността на уебсайтовете в съответствие с посочените насоки, приет през месец февруари 2014 г.

Уебсайтовете по видове услуги, предоставяни чрез тях, попадащи в обхвата на предложената директива на ЕС относно достъпността на уебсайтовете на органите от общественния сектор, се отнасят до следното:

(1) Във връзка с данъци върху дохода: подаване на декларация, уведомяване за дължими данъци;

(2) За услуги за търсене на работа чрез бюрата по труда;

(3) Във връзка със социалноосигурителни обезщетения: обезщетения за безработица, детски надбавки, разходи за медицинско обслужване (възстановяване или директно плащане), студентски стипендии;

(4) Във връзка с лични документи: лична карта, международен паспорт или свидетелство за управление на МПС;

(5) За регистрация на автомобили;

(6) За заявления за разрешение за строеж;

(7) За декларации до полицията, например в случай на кражба;

(8) От обществени библиотеки, например каталози и инструменти за търсене;

(9) За искане и предоставяне на актове за раждане или за сключване на граждански брак;

(10) За записване във висше учебно заведение (университет);

(11) За уведомление за промяна на местожителство;

(12) За услуги, свързани със здравето: интерактивни съвети относно достъпността на услугите, онлайн услуги за пациенти, записване на час.

Според **Европейския икономически и социален комитет (ЕИСК)** достъпността трябва да се разбира като неразделна част от принципа за равни права на гражданите. В тази връзка достъпността на уебсайтовете следва да се превърне в мярка за осигуряване на равни права наред с някои други ключови условия като:

– развитие на инфраструктурите, осигуряващо на всички достъп до високоскоростен интернет (broad band);

– възможност за всички граждани да ползват лични или обществени крайни устройства (hardware);

– достъпност на софтуера (software), който да е разбираем за всички потребители и да гарантира лесно използване, включително за хората, намиращи се в положение на социално изключване.

Директива 2010/13/ЕС относно аудио-визуалните медийни услуги съдържа разпоредби в полза на хората с увреждания и разглежда въпроси, свързани с достъпността. Умението за използване на медиите е една от основните цели на директивата, по-специално в перспективата на предизвикателствата и рисковете, които носи хибридната телевизия. Поради размиващата се граница между линейните и нелинейните услуги за потребителя става по-трудно да отличава различните медии и източниците на тяхното съдържание. Към задълженията на държавите членки спада въвеждането в образователните системи на програми за медийна грамотност.

Ревизираната европейска регулаторна рамка по отношение на електронните съобщения, съдържаща засилени мерки за крайните потребители с увреждания, е транспонирана в законодателствата на държавите членки и Комисията следи за прилагането на тези европейски правила на национално равнище.

На 4.11.2013 г. Комисията публикува изследване за оценка и насърчаване на електронния достъп, в което е направен анализ на състоянието на електронната достъпност в 27 страни членки и в някои трети страни. Направен е преглед на предприетите стъпки по отношение на политиката в тази област, с особен акцент в три основни области – уеб, телекомуникации и телевизия.

В Доклад относно прилагането на Директивата от 28.02.2013 г. се препоръчва наблюдаване на действията, свързани с предоставянето на медийни услуги за хора със зрителни или слухови увреждания. Подчертава се необходимостта радио- и телевизионните оператори да бъдат поощрявани от отделните държави членки да опознаят по-отблизо потребностите на тези хора и да продължат да работят за развитието на технологиите, които биха гарантирали по-широк достъп до програми за всички граждани чрез по-нататъшно развитие наред с другото на аудиоописанието, аудиосубтитрите, жестовия език и навигационното меню и на електронните програмни указатели.

Действията на равнище ЕС ще подпомагат и допълват дейностите на национално равнище с оглед на реализирането на достъпността и премахването на съществуващите бариери.

V. Кратък анализ на действащата национална законодателна рамка в областта на свободата на изразяване и на мнение, свобода на достъпа до информация

Наличната нормативна уредба съдържа регламенти, насочени към създаване на условия за равен достъп до информация, свобода на изразяване и свобода на мнение на хората с увреждания.

Правото на достъп до информация и свобода на изразяване и на мнение е основен принцип, гарантиран от **Конституцията на Република България, чл. 41 (ал. 1 и 2)**. В Конституцията е гарантирано правото на всеки „да търси, получава и разпространява информация”, а всички граждани имат право „на информация от държавен орган или учреждение по въпроси, които представляват за тях законен интерес, ако информацията не е държавна или друга защитена от закона тайна или не засяга чужди права”.

Законът за защита от дискриминация урежда защитата срещу всички форми на дискриминация и съдейства за нейното предотвратяване. Според **чл. 4 (ал. 1)** се забранява „всяка пряка или непряка дискриминация, основана на пол, раса, народност, етническа принадлежност, човешки геном, гражданство, произход, религия или вяра, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично или обществено положение, увреждане, възраст, сексуална ориентация, семейно положение, имуществено състояние или на всякакви други признаци, установени в закон или в международен договор, по който Република България е страна”.

При упражняване на правото на труд според **чл. 12 (ал. 1 и 2)** при обявяване на свободно работно място и сключване на трудов договор работодателят няма право да поставя изисквания и да иска информация от кандидата, свързана с признаците по **чл. 4, ал. 1**. При нарушаване на правата на лицето, според **чл. 23 (ал. 1)**, при поискване „работодателят предоставя информация на лицето, което твърди, че са нарушени правата му по този раздел”.

При упражняване на правото си на образование и обучение **чл. 32** гласи, че „обучаващите институции предприемат подходящи мерки с цел изравняване на възможностите за ефективно упражняване на правото на образование и на обучение на лицата с увреждания, освен когато разходите за това са необосновано големи и биха затруднили сериозно институцията”, а когато се счита, че тези права са нарушени, **чл. 33. (ал. 1)** определя, че при поискване „ръководителят на обучаващата институция предоставя информация на лицето, което твърди, че са нарушени правата му по този раздел”.

Според **чл. 35 (ал. 1)** лицата, които осъществяват обучение и възпитание, както и тези, съставлящи учебници и учебни помагала, „са длъжни да предоставят информация и да прилагат методи на обучение и възпитание по начин, насочен към преодоляване на стереотипи за ролята на жената и мъжа във всички сфери на обществения и семейния живот”, а **ал. 3** от същия член допълва, че **ал. 1** се прилага за преодоляване на отрицателните стереотипи към лицата, „принадлежащи към расови, етнически и религиозни групи, както и по отношение на лицата с увреждания”.

Законът за достъп до обществена информация урежда обществените отношения, свързани с правото на достъп до обществена информация, както и с повторното използване на информация от обществения сектор.

Член 26 от закона гласи:

(1) Формите за предоставяне на достъп до обществена информация са:

1. преглед на информацията - оригинал или копие;
2. устна справка;
3. копия на хартиен носител;
4. копия на технически носител.

(2) За достъп до обществена информация могат да се използват една или повече от формите по ал. 1.

(3) Когато предпочитаната форма за предоставяне на достъп до обществена информация е по ал. 1, т. 4, се определят и техническите параметри за запис на информацията.

(4) Хора, които имат зрителни увреждания или увреждания на слухово-говорния апарат, могат да поискат достъп във форма, отговаряща на техните комуникативни възможности.

Законът за интеграция на хората с увреждания урежда обществените отношения, свързани с интеграцията на тези социални групи. Неговата цел са създаване на условия и гаранции за равнопоставеност, социална интеграция и подкрепа на хората с увреждания.

В чл. 4. (ал. 7) се определя, че интеграцията на хората с увреждания се осъществява чрез „достъпна информация“. **В чл. 37 (ал. 1)** се посочва, че Министерството на културата, в сътрудничество с общините, осигурява условия за интеграция на хората с увреждания чрез предоставяне на „специализирана информация за използване на услуги, маршрути, архитектурно-транспортни и други облекчения в места за обществено ползване, предназначени за отдих и култура”.

Според **чл. 39 (ал. 1)** законово предвидено задължение на Българската национална телевизия, Българското национално радио и Българската телеграфна агенция е да „осигуряват информация, достъпна за хората с увреждания”, а също и да включват в своите програми специализирани предавания за хората с увреждания.

В чл. 42 (ал. 1 и 2) се посочва, че хората с трайни увреждания имат право на месечна добавка за социална интеграция според индивидуалните си потребности, като тази добавка представлява финансови средства, които допълват собствените доходи и са предназначени за покриване на допълнителни разходи за „информационни и телекомуникационни услуги” и „достъпна информация”.

Законът за здравето урежда обществените отношения, свързани с опазване на здравето на гражданите.

Член 85 гласи, че на пациент се оказва здравна помощ „независимо от неговата възраст, пол, произход, език, национална, расова или политическа принадлежност, образование, убеждения, културно равнище, сексуална ориентация, лично, обществено или материално положение, увреждане и вид и причина на заболяването”, а **чл. 86 (ал. 1, т. 7 и 8)** гласи, че като пациент всеки има право на „запознаване на достъпен език с неговите права и задължения” и „ясна и достъпна информация за здравословното му състояние и методите за евентуалното му лечение”.

В чл. 86 (ал. 2, т. 6) се казва, че при хоспитализация пациентът има право да получи „информация за цената на всяка една медицинска услуга, манипулация, лечение и лекарствените продукти в извънболничната и болничната помощ”.

В чл. 92 (ал. 1) се казва, че „лекуващият лекар е длъжен да информира пациента“ относно здравословното му състояние и необходимостта от лечение, планирани профилактични, диагностични, лечебни, и рехабилитационни дейности и др.

В чл. 126 (ал. 1, т. 6) се казва, че „държавата осигурява здравна защита на репродуктивното здраве на гражданите чрез специализирана информация, консултации, профилактика и лечение на предаваните по полов път болести и СПИН”, а **ал. 2** допълва, че „всеки има право на информация и свобода на решение относно своето репродуктивно здраве”.

Законът за електронните съобщения урежда обществените отношения, свързани с осъществяване на електронни съобщения.

Според **чл. 4 (ал. 1, т. 1)** е необходимо да се „осигуряват възможности на потребителите, включително на хора с увреждания, възрастни хора и лица със

специфични социални потребности, да извличат максимална полза от избора, цената и качеството на електронните съобщения”, като се подкрепят техните интереси и се зачитат основните им права и свободи, гарантирани в Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи, както и в общите принципи на правото на Европейския съюз за достъпа и ползването на услуги и приложения, предоставяни чрез електронни съобщителни мрежи.

Чл. 49 (1) гласи, че органът, който определя реда за осигуряване на достъп до електронни съобщителни услуги чрез мрежите за наземно цифрово радиоразпръскване и за осигуряване на електронни съобщителни услуги, предназначени за хора със слухови и зрителни увреждания, е Комисията за регулиране на съобщенията.

Предприятия, които осъществяват обществени електронни съобщения, трябва да съблюдават според **чл. 73 (ал. 1, т. 13)** „условията за защита на интересите на потребителите на електронни съобщителни услуги и условията за достъпност на тези услуги от потребители с увреждания”.

Универсалната услуга, която е набор от услуги с определено качество, предлагани на всички крайни потребители независимо от географското им местоположение на територията на страната на достъпна цена, според **чл. 182 (ал. 2, т. 6)** включва и „осигуряване на достъп до обществени телефонни услуги, включително услугите за спешни повиквания, телефонен указател и справочни услуги за хора с увреждания, подобни на ползваните от другите крайни потребители”. Законът предвижда специални мерки по отношение на достъпа и достъпността на цените на услугите от универсалната услуга за хората с увреждания. За тях се предвижда издаването на договори и детайлизирани сметки в подходяща форма, осигурява им се възможност да наблюдават и контролират самостоятелно разходите си, създават се условия за осигуряване на достъп до обществени телефони и други точки за обществен достъп до гласови телефонни услуги.

Според **чл. 197 (1)** Комисията за регулиране на съобщенията може да наложи на предприятията, предоставящи универсалната услуга, да предлагат на крайните потребители, по-конкретно на хора с увреждания, на хора със специални социални нужди и с ниски доходи, ценови пакети, различни от предлаганите при обичайните търговски условия.

Чл. 231в. (1) гласи, че Комисията може да наложи на предприятията, предоставящи обществени електронни съобщителни мрежи и/или услуги, да

публикуват на страницата си в интернет и да уведомяват по подходящ начин абонатите си за „продукти и услуги, предназначени за абонатите с увреждания”.

Чл. 278 (1) гласи, че „лицата, които пускат на пазара цифрови телевизионни устройства, предназначени за приемане на цифрови интерактивни телевизионни услуги върху интерактивни цифрови телевизионни платформи, са длъжни да осигуряват в тези телевизионни устройства наличието на отворени интерфейси за приложни програми (API), отговарящи на минималните изисквания на съответните стандарти или спецификации, или стандартизационни документи”.

Наредба № 6 от 13 март 2008 г. за универсалната услуга по Закона за електронните съобщения урежда обществените отношения, свързани с осъществяване на електронни съобщения.

Раздел VI. Специални мерки за хора с увреждания, чл. 16 (1) гласи: „Предприятията, задължени да предоставят универсална услуга, осигуряват на хората с увреждания достъп до обществени телефонни услуги, включително услугите за спешни повиквания, телефонен указател и справочни услуги, подобни на ползваните от другите крайни потребители”.

Законът за електронното управление урежда дейността на административните органи при работа с електронни документи, предоставянето на административни услуги по електронен път и обмяна на електронни документи между административните органи.

Чл. 12 (1) гласи: „Министърът на транспорта, информационните технологии и съобщенията изгражда и поддържа единен портал за достъп до електронните административни услуги”. Електронните административни услуги се предоставят по достъпен начин и в удобен за потребителите диалогов режим, включително за хора с увреждания.

В чл. 20 (2) е записано, че „интерфейсите трябва да осигуряват извършването на електронните изявления и създаването на електронните документи в съответствие с изискванията на Закона за електронния документ и електронния подпис по лесен и разбираем начин за работа на потребителите, включително на лица с увреждания”.

С Наредбата за електронните административни услуги се уреждат общите изисквания за предоставяне на електронни административни услуги на гражданите и организациите от доставчиците на електронни административни услуги; техническите изисквания за осигуряване на достъп до услугите и политиките на доставчиците на електронни административни услуги за използваните графични и други интерфейси

на информационните системи; другите начини за подаване на електронни документи от гражданите и организациите и др.

Според **чл. 3 (2)** „електронните административни услуги се предоставят по достъпен начин, включително за лица с увреждания”.

Чл. 9 гласи, че „интерфейсите, чрез които се предоставят електронни административни услуги, трябва да осигуряват извършването на електронните изявления и създаването на електронните документи в съответствие с изискванията на Закона за електронния документ и електронния подпис, Закона за електронното управление и Административнопроцесуалния кодекс по лесен и разбираем начин за работа на потребителите, включително за лица с увреждания.”

В **чл. 15а. (1)** е записано: „Интернет страниците на доставчиците на административни услуги трябва да отговарят на изискванията за ниво на достъпност клас AA съгласно WCAG 2.0 (Web Content Accessibility Guidelines 2.0 на World Wide Web Consortium)”. Съдържанието на интернет страниците трябва да се представя в стандартни формати съобразно изискванията на WCAG 2.0 и използването на формати извън тези изисквания (Flash, PDF, JavaScript и др.) се допуска само по изключение. В тези случаи съдържанието трябва да бъде достъпно и в стандартен формат. Интерфейсите на инструментите, използвани за създаване и обновяване на съдържанието на интернет страниците, също трябва да отговарят на изискванията за достъпност.

Според текстовете в Наредбата съответствието на всяка интернет страница на доставчиците на административни услуги с гореспоменатите изисквания и с изискванията за достъпност, включително за хора с увреждания, се проверява с тестове преди публикуването ѝ в интернет и при всяка промяна на програмния код на софтуерния продукт, с който се поддържа интернет страницата.

Тестовете обхващат:

1. тестове за съвместимост с използваните от хората с увреждания помощни средства - екранни четци, синтезатори на говор, увеличители на екрана, средства за промяна на формата, средства за навигация, средства за четене чрез генериране на звук и светлинни сигнализатори, с които компютърът на потребителя съобщава за настъпили определени събития (тестове за техническа достъпност);

2. експлоатационни тестове за степента на достъпност на интернет страниците, които се извършват от хора с увреждания (тестове за експлоатационна достъпност).

По смисъла на чл. **15в. (1)** „администрациите разработват и публикуват на видно място в официалните си интернет страници политика за достъпност на съдържанието за хората с увреждания”.

(2) Политиката за достъпност:

1. отразява мерките, които администрацията предприема за удовлетворяване нуждите на различните потребители и на хората с увреждания;

2. съдържа информация относно начина, по който хората с увреждания участват в процеса на разработване и развитие на интернет страницата;

3. определя мерките и средствата за управление и поддържане нивото на достъпност;

4. съдържа план за провеждане на тестовете за достъпност.

Чл. 19 гласи: „доставчиците на електронни административни услуги трябва да проектират дизайна на интернет страниците си по начин, който:

1. да позволява визуализирането им при разделителна способност 1024 на 768 пиксела или по-висока, освен когато достъпът се осъществява чрез мобилни или други устройства, неподдържащи такава резолюция;

2. да е съвместим с екранните четци, генериращи електронни брайлови файлове като комбинация на брайлов дисплей и синтезатор на говор;

3. да е съвместим със синтезаторите на говор, преобразуващи получаваната от екрана информация в синтезиран от компютъра говор;

4. да е съвместим с увеличителите на екрана, позволяващи многократно увеличаване на сектор от монитора;

5. да е съвместим със средствата за промяна на формата, средствата за навигация и средствата за четене чрез генериране на звук, които подпомагат лица с проблеми в четенето;

6. да е съвместим със светлинни сигнализатори, с които компютърът на потребителя съобщава за настъпили определени събития;

7. да осигури достатъчно празно пространство между отделните елементи на интернет страниците, за да се осигури прегледност и леснота при ползване;

8. да осигури последователен и еднотипен дизайн във всички вътрешни страници чрез използване на каскадни стилове (cascading style sheets).

В Раздел III и IV на Наредбата са разписани изискванията към използваемостта и достъпността на потребителския интерфейс и конкретно такива за хора с увреждания.

Актуализирана стратегия за осигуряване на равни възможности на хората с увреждания 2008–2015 г. (2012) има за цел ефективното прилагане на политиката на българското правителство, насочена към подобряване качеството на живот на хората с увреждания, недопускане на дискриминация по признака увреждане, осигуряване на равни възможности, на пълноценно и активно участие във всички области на обществения живот.

Стратегията очертава конкретните мерки, които е необходимо да се осъществят, за да се премахнат всички бариери (психологически, образователни, социални, културни, професионални, финансови и архитектурни) пред социалното включване и равноправната интеграция на хората с увреждания.

Стратегията за осигуряване на равни възможности на хората с увреждания 2008-2015 г. е в изпълнение на препоръките на Съвета на Европа, добрите практики на държавите членки на ЕС, принципите в Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания, Стандартните правила на ООН за равнопоставеност и равни възможности на хората с увреждания, Конвенцията на ООН за правата на детето и др.

Според Стратегията, за да се осигурят достъпна информация и комуникации, е необходимо:

- Разработване на държавна стратегия за достъпност на информационните услуги и документацията за различните групи хора с увреждания;
- Ефективна нормативна база, задължаваща всяка медия да осигурява част от информацията по адекватен и подходящ начин за хора с различни видове увреждания;
- Достъп до всички видове медии (печатни, електронни, аудио-, аудио-визуални);
- Достъпност на телекомуникационните средства (телефони, компютри и др.);
- Достъпност на уебпространството, достъпно онлайн съдържание и услуги, реализиране на възможности за работа в областта на информационните технологии чрез осигуряване на подходящо обучение, насърчаване на работа от разстояние и онлайн набиране на кадри;
- Достъп на всички етапи до цялата информация, отнасяща се до правата и задълженията на хората с увреждания, предлаганите услуги и програми. Информацията да се предоставя в достъпна форма – визуално представяне на текст, субтитри, Брайлова азбука, жестов език и жестов превод, гласов дублаж, тактилна комуникация, уголемени шрифтове, достъпни мултимедии, както и всякакви писмени,

звукови, лесни за четене версии, дикторски, допълващи и алтернативни способи, средства и формати за достъпна информация.

Според Европейския икономически и социален комитет прилагането на Европейската стратегия за хората с увреждания трябва да бъде свързано с това на стратегията „Европа 2020“. Държавите членки включват специфични цели за хората с увреждания в своите национални програми за реформа, за да се измерят бедността, процентът на заетостта и образованието. Такива задачи са включени и в **Национална програма „Цифрова България 2015“**, която има за цел да дефинира параметрите (мерки, отговорни институции, срокове, бюджет) за развитие на информационното общество (ИО) в България и да подпомогне изпълнението на европейските направления и задачи, описани в Цифровата програма на Европа (ЦПЕ) по отношение на социалния и икономическия потенциал на информационните и комуникационните технологии (ИКТ), както и интернет.

Законът за радиото и телевизията (ЗРТ) предвижда задължения за Българското национално радио (БНР) и Българската национална телевизия (БНТ) в качеството им на национални обществени доставчици на радиоуслуги и на аудио-визуални медийни услуги да:

- осигуряват медийни услуги за всички граждани на Република България;
- предоставят на гражданите възможност да се запознаят с официалната позиция на държавата по важни въпроси на обществения живот;
- прилагат новите информационни технологии и др.

Законовите изисквания към БНТ и БНР са намерили конкретни стойностни изражения в издадените от СЕМ индивидуални лицензии. Предвидено е изпълнение на програмна характеристика „Предавания, подпомагащи интеграцията на групи в неравностойно положение и на рискови групи“, като за:

- БНР, програма „Хоризонт“, тя е: „не по-малко от 1 на сто от месечното програмно време, като тематиката се реализира в рамките на актуалните предавания и съобразно структурата и формата на програмата“;

- БНР, програма „Христо Ботев“, тя е: „не по-малко от 15 на сто от месечното програмно време, като тематиката се реализира в рамките на актуалните предавания и съобразно структурата и формата на програмата“;

- БНР, програми „Радио Благоевград“, „Радио Бургас“, „Радио Видин“ и „Радио София“: „не по-малко от 3 на сто от месечното програмно време, като тематиката се

реализира в рамките на актуалните предавания и съобразно структурата и формата на програмата”;

- БНР, програми „Радио Варна” и „Радио Шумен”: „не по-малко от 5 на сто от месечното програмно време, като тематиката се реализира в рамките на актуалните предавания и съобразно структурата и формата на програмата”;

- БНР, програми „Радио Пловдив” и „Радио Стара Загора”: „не по-малко от 2 на сто от месечното програмно време, като тематиката се реализира в рамките на актуалните предавания и съобразно структурата и формата на програмата”;

- БНТ, програми БНТ 1 и БНТ 2: не по-малко от 1.8 на сто от месечното програмно време.

В изпълнение на чл. 49 от Закона за електронните съобщения, след становище от Съвета за електронни медии, Комисията за регулиране на съобщенията през 2008 г. е приела Правила за реда за осигуряване на достъп до електронни съобщителни услуги чрез мрежите за наземно цифрово радиоразпръскване и за осигуряване на електронни съобщителни услуги, предназначени за хора със слухови и зрителни увреждания чрез тези мрежи, обн. в ДВ, бр. 96 от 7.11.2008 г.

Съгласно глава Трета от Правилата:

- Предприятията, осъществяващи електронни съобщения чрез мрежи за наземно цифрово радиоразпръскване, са длъжни да осигурят подходящ достъп до предоставяните от тях електронни съобщителни услуги на хора със слухови увреждания, осигурявайки специализирани субтитри и жестов език в излъчваните телевизионни програми;

- Предприятията, осъществяващи електронни съобщения чрез мрежи за наземно цифрово радиоразпръскване, са длъжни да осигурят подходящ достъп до предоставяните от тях електронни съобщителни услуги на хора със зрителни увреждания, осигурявайки звукова форма на излъчваните телевизионни програми;

- Предприятията, осъществяващи електронни съобщения чрез мрежи за наземно цифрово радиоразпръскване, са задължени да гарантират безплатен достъп по подходящ начин на хора със слухови и зрителни увреждания до събитията с важно обществено значение по смисъла на [чл. 32, ал. 3 от Закона за радиото и телевизията](#) съобразно списък, приет от СЕМ;

- Специфични задължения относно включване в програмите, разпространявани чрез мрежите за наземно цифрово радиоразпръскване и предоставяне на достъп до

електронни съобщителни услуги чрез мрежите за наземно цифрово радиоразпръскване, предназначени за хора със слухови и зрителни увреждания, като специализирани субтитри, жестов език, звукова форма, могат да бъдат налагани чрез лицензиите, издавани от СЕМ, и разрешенията, издавани от Комисията за регулиране на съобщенията.

Съветът за електронни медии в индивидуалните лицензии за доставяне на аудио-визуални медийни услуги чрез мрежи за наземно цифрово радиоразпръскване от 2009 г. досега е включил задължение за: „осигуряване на достъп до програмата на хора със слухови и зрителни увреждания, като включва специализирани субтитри, жестов език, аудиоописание, аудиосубтитри”. (т.2.2.4 от Принципи и изисквания за управление на дейността).

Правото на образование е основен принцип, гарантиран от Конституцията на Република България (чл. 53, ал. 1). В съответствие с този принцип е и въведеното задължително училищно обучение до 16-годишна възраст. Основното и средното образование в държавните и общинските училища са безплатни. Държавата насърчава образованието, като създава и финансира училища, подпомага способни ученици и ученици със затруднения в обучението, създава условия за професионално обучение и подготовка.

Законът за народната просвета (ЗНП) в чл. 4, ал. 1 признава правото на всеки гражданин да получи образование и гарантира осъществяването му без дискриминация (чл. 4, ал. 2). Не се допускат ограничения или привилегии, основани на раса, народност, пол, етнически и социален произход, вероизповедание и обществено положение.

Съгласно чл. 17, т. 2 от **Закона за интеграция на хората с увреждания (ЗИХУ)** Министерството на образованието и науката (МОН) осигурява подкрепяща среда за интегрирано обучение на децата със специални образователни потребности.

В ЗНП е регламентирано интегрираното обучение на деца със специални образователни потребности и/или с хронични заболявания в детските градини и училищата. Определена е възможността за интегрирано обучение на децата със специални образователни потребности – със сензорни, с физически увреждания, с множество увреждания, с умствена изостаналост, с обучителни трудности, с езиково-говорни нарушения, посредством създаване на подкрепяща среда в детските градини и училищата.

Съгласно **чл. 21, ал. 2 от ЗНП** детските градини са задължени да приемат деца със специални образователни потребности и/или с хронични заболявания.

Съгласно **чл. 27, ал. 1 и 2 от ЗНП** учениците със специални образователни потребности и/или с хронични заболявания се обучават интегрирано в училищата. Училищата са задължени да приемат деца със специални образователни потребности и/или с хронични заболявания.

С поправка в ЗНП бе приета промяна, свързана с въвеждането на комбинирана форма на обучение, която ще осигури по-гъвкав индивидуален подход към децата със специални образователни потребности, съобразен с техните възможности, и ще улесни процеса на обучението им и тяхната социална реализация.

В Закона за висшето образование (ЗВО) и в подзаконовата уредба са предвидени облекчени условия за достъп на хората с увреждания, за подкрепа и интеграция в системата на висшето образование: приемане при облекчени условия на хора с трайни увреждания и намалена работоспособност 70 и над 70 на сто, успешно участвали в конкурсните изпити (**чл. 68, ал. 3, т. 2**); специални облекчения, регламентирани в правилниците на висшето училище, за студентите, докторантите и специализантите с трайни увреждания и намалена работоспособност 70 и над 70 на сто (**чл. 70, ал. 2**); освобождаване от заплащане на такси в държавните висши училища на хората с трайни увреждания и намалена работоспособност 70 и над 70 на сто (**чл. 95, ал. 6, т. 2**).

VI. Състояние и тенденции на свободата на изразяване и на мнение, свободата на достъпа до информация

През февруари 2013 година ЮНЕСКО публикува доклад, посветен на възможностите за достъп до информация и познание на хората с увреждания чрез съвременните информационни и комуникационни технологии (ИКТ). Подчертава се огромното и многостранно значение на ИКТ за практическия и ефикасен достъп до информация и познание за тази група хора. В по-широк аспект УНИЦЕФ отбелязва тяхното значение и за приобщаването на децата в училище, за достъпността до сгради, за методи на преподаване и обучение.

Хората с увреждания трябва да имат достъп до информация и знание, откъдето следва, че за тази цел следва да има квалифицирани преподаватели. В тази връзка ИКТ имат важно значение за иновативно приобщаване, иновативно образователно

съдържание и насърчаване на свободното споделяне на приложения и съдържание. Те оказват помощ на хората с увреждания при прехода от образование към заетост, например чрез придобиването на т. нар. „меки умения” и подготовката за работа с ИКТ, с каквито те се сблъскват на работното място.

В доклада са изброени редица проблеми, сред които: недостатъчно развита инфраструктура за комуникационни услуги в подкрепа на електронното обучение; широко разпространена употреба на нелегален софтуер; недостатъчна защита на интелектуалната собственост; проблеми при физическия достъп до социална и образователна инфраструктура. Макар и да се гарантира свободен достъп до информация за гражданите, предстои да се регламентират специфични изисквания при предоставянето на информацията във формати, канали и съоръжения, подходящи за хора с увреждания.

Набелязани са 18 препоръки по отношение на използването на ИКТ за достъп до информация и познание за хората с увреждания.

1. Запознаване на обществото с ползите от достъпа до информация и познание за хората с увреждания чрез спомагателни технологии и ИКТ

- възприемане на цялостен подход, според който използването на ИКТ не е самоцел, но спомага за постигането на международни цели и ангажименти;
- превръщане на достъпа до информация и познание за хората с увреждания във фундаментално право, гарантирано от закона;
- насърчаване на правителствата да възприемат цялостен подход, като осигуряват на хората с увреждания всички човешки права, включително образование, достъп до информация, свобода на изразяване, медицинска грижа и др.;
- демонстриране на осезаемите ползи от развиване на уменията на учителите и въвеждането на помощни технологии в учебните програми.

2. Разбиране за по-широките глобални ползи на Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания

- стимулиране на правителствата да ратифицират Конвенцията чрез демонстриране на икономическата и социалната ценност в резултат от спазването на нейните разпоредби;

- насърчаване и разпространяване на Конвенцията на всички нива, така че нейните цели, принципи и общи разпоредби да са гарантирани;
- разпространение на усещането, че Конвенцията е всеобхватен и цялостен нормативен инструмент за подкрепа и защита на правата и достойнството на хората с увреждания, както и повишаване на участието им в гражданската, икономическата, социалната и културната сфера с равни възможности;
- изтъкване, че достъпът до информация и знания с помощта на ИКТ се разглежда като неделима част от живота на хората с увреждания, позволяваща им да се ползват пълноценно от всички човешки права и основни свободи.

3. Изграждане на подкрепящо гражданско общество

- постигане на промяна в обществените нагласи от гледна точка на човешките права;
- действия за преодоляване на стереотипите, предразсъдъците и дискриминацията спрямо хората с увреждания;
- промяна на подхода към хората с увреждания от медицинска рехабилитация към социален и цялостен подход;
- повишаване на осведомеността за наличните ресурси сред хората с увреждания, техните семейства и приятели, както и сред специалистите, отговорни за образованието и социалното приобщаване на хората с увреждания;
- разработване на „дълбока култура на приобщаване” в обществата сред различните заинтересовани страни.

4. Разработване на подходящи политики и законодателство за достъп до информация на хора с увреждания чрез използване на ИКТ

- създаване на взаимосвързани нормативни рамки по отношение на приобщаването на хората с увреждания и използването на ИКТ за достъп до информация и знания;
- формулиране, одобряване и прилагане на хармонизирани обществени политики относно социалното приобщаване, електронната достъпност, образованието, технологията и индустрията, свързани с труда и социалните въпроси;

- изготвяне на конкретни разпоредби в разпределението на бюджетните средства на правителствата, необходими за разработване на достъпни за хората с увреждания ИКТ и услуги;
- разработване на електронна политика за достъпност, гарантираща, че цялата информация, която е налична в цифров вид (например уебсайтове, електронни документи, образователни ресурси и др.), отговаря на стандартите за достъпност.

5. Политика за осигуряване на стимули

- обмисляне на правителствени стимули за инвестиции и нововъведения в помощни технологии и насърчаване на социална отговорност, както и повече усилия в човешки и институционален капитал;
- прилагане на мерки за ангажирането и разработването или в локализирането на спомагателни технологии, като например предоставяне на временно освобождаване от данъци, парични или предметни награди на ИТ компании;
- предлагане на субсидии или безвъзмездни средства за образователни институции, които закупуват помощни технологии за своите студенти;
- насърчаване, стимулиране и предоставяне на подкрепа за развитието на универсално проектирани продукти и услуги.

6. Демонстрация на лидерски качества чрез универсални проектни решения

- максимални усилия за достъпност на правителствените сайтове и услуги;
- насърчаване развитието на синтезатори „от текст към говор” за различни езици;
- насърчаване на заинтересованите страни да адаптират сходни стандарти за достъпност.

7. Въвеждане на процедури и практики за обществени поръчки, включващи от самото начало стандарти и изисквания за достъпност на хора с увреждания

- задължително прилагане на изискване за електронна достъпност при обществените поръчки за ИКТ, закупувани от правителството;
- съдействие за развитието и приемането на изисквания за достъпност при обществените поръчки.

8. Подкрепа за ценовата достъпност на спомагателните технологии и ИКТ за хора с увреждания

- насърчаване на развитието и адаптирането на спомагателен софтуер с отворен код и отворени хардуерни технологии, отговарящи по-добре на местни потребности и на мащабни евтини приложения за масово използване;
- насърчаване на развитието и адаптирането на подходящи отворени стратегии за увеличаване на дела на населението с увреждания, което може да използва спомагателен софтуер и технологии;
- насърчаване на употребата на приложения за мобилни телефони с ниски цени, за да може ценовата достъпност на ИКТ решенията да бъде възможно най-голяма.

9. Стимулиране на партньорства между сектори и заинтересовани страни

- развитие на партньорства между заинтересованите страни за максимално увеличаване на участието, за проследяване на контрола и прилагането на политики и практики в ИКТ за образованието на хората с увреждания;
- чрез партньорство между заинтересованите страни, съюзи и мрежи да се осигури дългосрочна устойчивост на инициативи за приобщаване на хората с увреждания.

10. Натрупване на солидни сведения

- провеждане на стабилни изследвания на електронното приобщаване и достъп до информация и знания с помощта на ИКТ от хората с увреждания, базирани върху надеждни и основателни данни;
- натрупване на стабилни и географски детайлизирани статистики и индикатори относно уврежданията, които да обхващат например градски и селски райони, пол, език, грамотност, заетост и използване на ИКТ;
- формулиране на политики и инициативи, основаващи се на солидни доказателства и насочени към ефективно прилагане.

11. Шанс за хората с увреждания

- пълно ангажиране на хората с увреждания като особено заинтересовани в изготвянето на политики, развитието на законодателството и обществените процеси, за да се гарантира, че предложенията са релевантни;
- цялостно стимулиране на участието чрез създаване на структури за комуникация и сътрудничество, за да се установи координация, да се засилят правителствените действия, ключовите заинтересовани страни, международните организации, неправителствените организации, частният сектор и гражданското общество.

12. Създаване на благоприятна среда, в която всички участници могат да повишават своите капацитет и компетенции

- инвестиране в институционален и човешки капитал, особено в спомагателни технологии и ИКТ, например чрез ресурсни центрове и структури, осигуряващи повишаване на осведомеността и специфично обучение за учаци и преподаватели;
- активно приложение на ИКТ и съвременните технологии в процеса на обучение и образование на хората с увреждания (като FM системи, мултимедия, материали на Брайлова азбука и на жестов език, уебресурси и т.н.);
- подобряване на преподаването чрез подготовка на образователните специалисти, административния и управленския персонал на образователните институции, както и на ИТ служителите, медиите, библиотеките и др.;
- разработване на програми и възможности, чрез които вече обучените да станат обучители на другите.

13. Подпомагане и развитие на капацитета на преподавателите

- увеличаване на броя на подходящо обучените учители чрез професионална подготовка, обучение по време на работа, кръжоци или групи, междуинституционални срещи, стажове и видеоконференции;
- осигуряване на обучения за учителите в общообразователните училища относно особеностите на интегрираните в класовете им ученици с увреждания;
- гарантиране, че в учебните програми за обучение на учители присъстват като неразделна част помощни технологии и ИКТ за хора с увреждания;

- подготовка на преподавателите за създаване на ресурси в съответствие с потребностите на учащите с увреждания;
- гарантиране, че специалните педагози имат същия статут като обучители и учители в общото образование.

14. Стимулиране на иновативни и релевантни учебни програми

- изготвяне на учебни програми, съобразени с особеностите и степента на нарушенията на учащите се;
- включване на спомагателни технологии и ИКТ за хора с увреждания в учебните програми за основно, техническо и университетско образование, така че преподавателите да са добре подготвени за интегриране на учащи с увреждания;
- достъпност (особено чрез интернет) на програмите за обучение на ИТ персонала;
- насърчаване на развитието и разпространението на отворени образователни ресурси, достъпни за хора с увреждания;
- осигуряване на възможности за индивидуален подход към учащите с увреждания по отношение на изпълнението на учебните дейности и задачи.

15. Изменения на Закона за авторското право и сходните му права, които да предвидят разрешения на конвертирането и споделянето на публикации и ресурси в отворени и достъпни формати без тежки процедурни изисквания

- насърчаване на ролята на библиотечни и музейни мрежи за споделяне на достъпно виртуално съдържание, отразяващо принципите за отворен достъп до научна информация;
- създаване на общообразователно и информационно пространство (напълно достъпна уебплатформа), посветено на въпросите, свързани с използването на ИКТ от хора с увреждания, отворени и достъпни учебни материали за преподаване, включително с отворени образователни ресурси, както и създаване на мрежа от потребители и специалисти.

16. Подобряване на възможностите за заетост

- увереност, че достъпът до информация и знания, включително обучението на хората с увреждания, им осигурява значими и широко отворени възможности за заетост и икономическа производителност;
- създаване на професионални центрове за хора с увреждания с адекватно обучен за целта преподавателски персонал, които да предлагат необходимите за различните видове увреждания възможности за формиране на професионални компетенции;
- стимулиране на работодателите за назначаване на хора с увреждания.

17. Споделяне на информация и добри практики

- увеличаване на познанието за уврежданията, помощните технологии и ИКТ;
- разпространение на информация и ресурси чрез канали, достъпни за хора с увреждания;
- насърчаване на средствата за масово осведомяване и другите информационни източници, като библиотеки и интернет портали, да се адаптират към нуждите на хората с увреждания, включително телевизия, мобилни телефони, библиотечни услуги;
- предоставяне, обмен на информация и бърза подкрепа за хората с увреждания при конфликтни, постконфликтни и бедствени ситуации;
- споделяне на информация за успешни проекти и установяване на практически общности относно проблемите на хората с увреждания.

18. Насърчаване на култура на ненасилие, уважение и толерантност

- създаване на благоприятна среда, която да преодолява стереотипите, тесногърдието и вредните практики спрямо хората с увреждания, включително по отношение на пол, възраст, способности, език или раса;
- предотвратяване на насилието и вредните практики спрямо хората с увреждания, особено спрямо жените и момичетата с увреждания;
- разработване на конкретни програми за равен достъп на хората с увреждания до информация и знания чрез помощта на ИКТ;
- стимулиране на диалога, уважението и толерантността към хората с увреждания.

През последните години са въведени много иновации в областта на спомагателните технологии и в създаването на достъпни, универсално проектирани ИКТ. Все още обаче, въпреки тези успехи, много от ИКТ са частично или напълно недостъпни за потребители с увреждания. Предлагат се някои спомагателни технологии (включващи както софтуер, така и хардуер), предназначени за хора с увреждания. Те не са само платени, но има и такива с отворен код или със свободно разпространение. Въведени са и са определени отворени стандарти, които са обществено достъпни, в повечето случаи без ограничения. Към изброеното се добавят и необходимостта от адаптиране на архитектурната среда в училищата и университетите към потребностите на учащите с увреждания и нуждата от приложение на съвременни технически средства, улесняващи възприемането на учебното съдържание, и от образователни ресурси като курсове, учебни програми, учителски материали, списания и др., които да са достъпни за ползване от всички хора.

Конкретно в образованието съществува огромен потенциал за прилагане на мобилни и облачно базирани (cloud-based) услуги. Някои от съвременните предизвикателства в тази насока са ограниченият достъп и високата цена на интернет. Мобилните мрежи постоянно се развиват, поради което мобилният достъп до интернет се очаква да достига дори до труднодостъпните населени места. Много от мобилните мрежи понастоящем не поддържат достъп до образователни и облачни услуги.

Очаква се социалните медии да се превърнат във важен инструмент в образованието. Те позволяват споделяне на съдържание, сътрудничество, дискусия и осигуряват възможност за лесно публикуване на мисли, съчинения, въпроси и изследвания. Те са също така добра среда за четене на най-актуални теми и за насърчаване на студентски проекти. Социалните връзки помагат за придобиването на реални умения като отговорност за това, което е написано и казано. Ролята на училищата в такава среда се изразява в подпомагане на учениците в ориентирането към подходящо съдържание и намирането на начини за превенция на контактите с неподходящ материал или за безотговорна употреба на социалните медии.

На сферата на достъпни игри и виртуална реалност – с нейните образователни, развлекателни и социални ползи – започва да се гледа по-сериозно. В миналото много игри са проектирани специално за хора с увреждания. Макар това да предоставя някои образователни и развлекателни възможности, то не отговаря на социалните нужди на

хората с увреждания, понеже те не могат да играят с хора без увреждания. Важно е създателите на игри, виртуална реалност и интерактивни симулатори да отразяват нуждите на хората с увреждания при проектирането на своите продукти.

Конвенцията на ООН е значително фокусирана върху възможностите за развитие на политики по отношение на хората с увреждания. Гражданите вече стават по-чувствителни спрямо техните нужди и необходимостта от приемането на политики.

Важна е ролята на ИКТ за хората с увреждания, които могат както да допълват правителствените въздействия, така и да превъзмогват ситуации, където такива липсват. На последните се обръща внимание във всички държави. От друга страна, глобалната икономическа криза сериозно ограничава ресурсите за въвеждане на политики за въздействие. Необходима е употребата на иновативни ИКТ, които са по-ефективни откъм разходи и предлагат по-продуктивни образователни програми.

VII. Предизвикателства и мерки за подкрепа на свободата на изразяване и на мнение, свободата на достъпа до информация – визия за необходимите промени и регламенти

През последните две десетилетия политиките относно хората с увреждания коренно се променят. Ако преди фокусът на вниманието е върху грижите и снабдяването, сега на преден план са човешките права и равнопоставеността.

Нормативната уредба трябва да предвиди система от подходящи мерки за подкрепа, за да се осигури максимален достъп на всички хора с увреждания до информация и възможности за свободно изразяване и мнение, с цел развитие на пълния размер на потенциала, таланта и творческите им възможности. Мерките по-долу трябва да намерят своето място в съответните нормативни актове и документи. Те трябва да се прилагат, като се отчитат основните права на човека, основните свободи и човешкото многообразие. Те трябва да осигурят на децата и хората с увреждане признаването или упражняването на всички права и основни свободи наравно с всички останали. Мерките трябва да са в пълна степен ефективни и приложими в практиката.

1. Жестов език

Жестовият език се използва от хора с дълготрайно увреждане на слуха, както и от хора, които са невербални. Той е визуален начин за комуникация с помощта на

регламентирана и езиково унифицирана система от жестове и мимика, съчетана с обща за българската култура паралингвистика. Жестовият език е биологично достъпен както за хората с увреден слух, така и за референтните групи от чуващи хора. Подобно на говоримия български език българският жестов език възниква и се развива по естествен начин на територията на България, поради което следва да бъде признат като национална ценност. Българският жестов език има същия генезис и развитие, както и жестовите езици при хора с дълготрайно увреждане на слуха от други народи.

Много от хората с увреден слух могат реално да упражняват своето право на свободно изразяване и на мнение, да търсят, получават и споделят информация и идеи наравно с всички останали именно чрез тази визуална езикова система. Жестовият език има значителен потенциал за осигуряване на достъп до информация, предназначена за широката публика, или до услуги за населението, за улесняване на официалното общуване на хората с увреден слух с помощта на съвременните технологии, средствата за масова комуникация, интернет, преводачи.

Съществена предпоставка за равноправното участие на хората с увреден слух в живота на обществото е държавата да насърчава стандартизацията, проучването, популяризирането и разширяването на възможностите за изучаване и използване на българския жестов език както от хората с увреден слух, така и от всички български граждани. Държавата следва да поеме разходите за преводите на жестов език при официалното публично общуване на хората с дълготрайно увреждане на слуха.

Мерки:

- Разпознаване на българския жестов език във всичките му варианти като естествено възникнал език на хората с увреден слух, който е тяхно основно средство за комуникация, съществува и се развива като вербалните естествени езици;
- Стандартизиране на единна система на българския жестов език като официална, приложима в публичното общуване и съответстваща на съвременния български книжовен език. Определяне на българския жестов език като система, отворена за нови средства за означаване (съответстващи на новите думи и значения в съвременния български книжовен език), които могат да се възприемат от различни източници;

- Въвеждане на единен български жестов език в образователната система чрез учебници и учебни помагала, одобрени от МОН, паралелно с учебниците и учебните помагала на съвременен български книжовен език;
- Прилагане на единен български жестов език в официалната публична комуникация наред със съвременния български книжовен език (в писмената му форма) чрез симултанен жестов превод в публичните медии, във видеоматериали с публична информация, в уебсайтове и при пряко общуване с институциите;
- Подобряване на комуникацията на български жестов език, на информационното му кодиране и на възпроизвеждането на информацията чрез съвременни технологии;
- Популяризиране на стандартния български жестов език чрез използването му в официалната публична комуникация от хора със и без увреден слух;
- Актуализиране на законодателството, свързано с разходите за превод на жестов език в посока на улесняване на достъпа и стимулиране на хората с увреден слух към активен обществен живот;
- Подобряване на административните, академичните и финансовите условия за по-нататъшното проучване на българския жестов език във всичките му варианти;
- Обучение за преводачи на български жестов език;
- Проучване на възможността за използване на комуникационни асистенти;
- Насърчаване на уменията по жестов език сред населението (училище, професионално продължаващо образование, образование за възрастни);
- Предвиждане на специфични мерки за хората с увреден слух, които живеят в среда на чуващи, общуват чрез вербални средства и не владеят българския жестов език: осигуряване на писмена информация от институциите с оглед на игнорирането на риска от грешки в разбирането; осигуряване на вербални преводачи, които да представят информацията в лесна за четене версия и да осигуряват надеждна обратна връзка между институциите и хората с увреден слух от тази група.

2. Достъпност (безпрепятственост)

Достъпността е съществено условие за равнопоставеност на хората с увреждания и тяхното социално участие. Съответно тя е включена в Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания като основна предпоставка за приобщаването на хората с увреждания. Но понеже е многопластова и комплексна, е важна и за много други области. Информацията в лесни за четене версии, системите за слепи в транспорта, осигуряването на комуникация чрез жестов език, слухови системи или използването на писмени преводачи на конференции и семинари са все още малко познати аспекти на безпрепятственото включване на хората с увреждания.

Мерки:

- Засилена публична дейност и представяне на примери за добри практики;
- Финансово изгоден или безплатен безпрепятствен достъп до основни стандарти за достъпност;
- Свързване в мрежа на консултантски услуги и засилване на информацията в областта на достъпността от социалните служби.

3. Услуги от правителството

Хората с увреждания трябва да се справят с различни бюрократични процедури, приложения, медицински прегледи, брифинги и т.н. Те често се сблъскват с пречки, които възпрепятстват достъпа им до услуги, предоставяни от правителството, като например трудно достъпни сгради или бариери в областта на информацията и комуникацията. В допълнение към областта на строителството достъпната информация без бариери е от съществено значение. Според Закона за електронното управление всички публични уебсайтове трябва да бъдат проектирани и за хора с увреждания. Важно е съдържанието да е на разположение и в лесна за четене версия, в звукова форма, на Брайлова азбука и в превод на жестов език.

Е-правителството предлага не само опростяване на много методи, но също така и възможност за по-голямо участие на гражданите. Процедурите за участие могат да се направят достъпни и участието в консултативните процеси със законодателни предложения да стане възможно.

Информацията трябва да е достъпна не само чрез интернет. Брошури, проучвания, доклади и др. следва да са на разположение също и в лесна за четене версия и на Брайлова азбука.

Мерки:

- Отговорник за достъпността във всяко министерство и участие в планирането на всички съответни мерки (например закупуване на софтуер, знаци и др.);
- Структуриране на съответния опит и познания в лесна за четене версия – разширяване на предлагането на съответните публикации с еднакви стандарти;
- Активно въвеждане на настоящите изисквания, свързани с достъпен уебдизайн, в електронното правителство;
- Обучителни програми за достъпен уеб- и редакционен дизайн, както и подходящи комуникационни дейности и повишаване на осведомеността;
- Текуща оценка на интернет страниците от гледна точка на достъпност и ползваемост;
- Постоянно включване на съвременните изисквания по отношение на достъпността в договорите с ИТ бранша.

4. Информационно общество

Информационните и комуникационните технологии предлагат добри възможности за хората с увреждания да участват пълноценно, но само при условие че са в безпрепятствено достъпна форма. За осигуряване на равнопрано участие в информационното общество се изискват предимно технически решения за достъпни телекомуникации.

Мерки:

- Изграждане на широколентови мрежи в селските райони. Чрез увеличаване наличието на широколентов достъп може да се подкрепи независимият живот на възрастните хора и на хората с увреждания;
- Хора в напреднала възраст и с увреждания, които имат ниски доходи, да получават субсидия за телефонните такси и за разходите за интернет достъп;
- Неразделна част на новите технически разработки да е анализът на техните ползи за хората с увреждания;
- Оценка на мерките за издаване на всеки регламент за достъпни телекомуникационни услуги според включването на хората с увреждания.

5. Участие в политическия и обществения живот

За хора със сензорни или когнитивни увреждания често е много трудно да получат необходимото образование и информация, за да участват в политическия и обществения живот.

Мерки:

- Достъпно образование за политическия и обществения живот и информация за него в лесна за четене версия;
- Предлагане на достъпна и колкото е възможно разбираема информация за участие в избори на хартиен и електронен носител;
- Възможна законова промяна, така че да не се изключват хората с увреждания като съдебни заседатели или оценители.

6. Помощни средства

Под формата на онлайн база данни да са документирани технически помощни средства за хора с увреждания, възрастни и зависими хора - илюстрирани записи, подробна информация за кандидатстване и приложни области, източници и целеви цени на българския пазар.

Мерки:

- Създаване и поддържане на базата данни в интернет.

7. Връзки с обществеността и информационно обслужване

Чрез безпрепятствения достъп до информация (в лесни за четене версии, в звукова форма, с Брайлова азбука и видеоклипове с жестов език), както и чрез дейността на независимата комисия за мониторинг информационното обслужване да е възможно за всички хора със или без увреждания, особено за близките на хората с увреждания.

Мерки:

- Публично предлагане на специфична информация за хората с увреждания чрез интернет;
- Публикуване и актуализиране на информационни брошури и издания за хората с увреждания, както и възможности за изтегляне на тези публикации от интернет;

- Повишаване на осведомеността и разпространение на информация за Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания, вкл. и в лесна за четене версия, в звукова форма, с Брайлова азбука и на жестов език;
- Информационна кампания с участието на хора с увреждания;
- Финансова подкрепа за информационните събития на организациите на хората с увреждания по политически въпроси, които ги засягат;
- Разширяване на онлайн ръководствата за хора с увреждания на правителствените сайтове;
- Информирание за важни обществени събития чрез създаване на видеоклипове с жестов език или в звукова форма (например информационни клипове за упражняване на правото на глас на Централната изборителна комисия, рекламни кампании по оперативни програми към различните министерства и ведомства, информационни кампании в обществена полза и др.);
- Поощряване на частните стопански субекти за създаване на рекламни видеоклипове с жестов език или звукова форма.

VIII. Заключение

Свободата на изразяване и на мнение, както и достъпът до информация са декларираны в Конвенцията като основно право на хората с увреждания, чрез упражняването на което те могат да функционират като пълноценни личности в обществото независимо от своята различност. Подобна промяна в социалния

статус на хората с увреждания, както и промяната на негативните социални диспозиции към тях, е главната насоченост в социалната концепция, приета в Конвенцията. Българската държава като страна по Конвенцията трябва да насърчава и подкрепя появата на тези политически, икономически, образователни, културни и други предпоставки, които ще осигурят свобода на изразяване на хората с увреждания чрез типични или атипични, но уникални физически, умствени, комуникативни, езикови, творчески, професионални и други компетентности, като укрепват тяхната социо-културна идентичност и себеуважение. С идентифицирането и реализирането на конкретни мерки в тази посока се очакват социално-икономически и индивидуални ползи.

Информационните и комуникационните технологии се превръщат в мощен инструмент, който дава възможност на различни хора по целия свят да участват в

информационното общество. Те силно разширяват възможностите на съвременния човек за себеизразяване, за споделяне на мнение и достъп до информация от различно естество, но за хората с увреждания този факт има двойствен ефект. От една страна, информационната недостъпност може да задълбочи пропастта между хората с увреждания и другите поради затруднен достъп до тях. В тази посока създателите на европейските и международните политики се стремят да разработват политически документи, които са адресирани към хора с увреждания, живеещи в цифрово разделение – несъответствие между тези, които могат да се възползват от цифровите технологии, и останалите, които не могат - поради недостъпността на ИКТ.

От друга страна, хората с увреждания често използват нетрадиционните средства за комуникация и учене, а ИКТ позволяват да се разширят техните обсеги и качество на кодиране и декодиране на информацията. Важно е популяризирането на тези алтернативни начини за комуникация чрез средствата на новите технологии, което ще разшири не само достъпа до информация, но ще подобри количествено и качествено интеракциите на хората с увреждания с другите членове на социума. Прякото или косвеното споделяне на атипичните средства за информация и комуникация с останалите членове на обществото в социалното пространство с подкрепата на технологиите е базово условие за една успешна приобщаваща политика и практика.